

VERGİ TUTULAN ƏMƏLİYYATLAR OLMADIQDA VƏ YA FƏALİYYƏTİNİ DAYANDIRDIQDA HESABATVERMƏ

Sahibkarlıq fəaliyyətinin və ya vergi tutulan əməliyyatların olmaması

Vergi Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsinə əsasən vergi ödəyicisinin hesabat dövründə sahibkarlıq fəaliyyəti və ya digər vergi tutulan əməliyyatı olmadığı halda vergi orqanına vergi hesabatının (bəyannaməsinin) əvəzinə «Vergi öhdəliyinin yaranmaması haqqında Arayış» təqdim edilir. Bu arayış hesabatın təqdim edilməsi üçün müəyyən edilmis müddətdən gec olmayaraq təqdim edilir. Bu arayışın 2-ci bölməsinin «Hesabat dövrü» sütununda tədiyyənin növləri üzrə sətirlərinin vergi öhdəliyinin yaranmaması haqqında müvafiq xanalarda «X» işarəsi, digər boş qalan xanalarda isə «O» işarəsi qoymaqla qeydlər aparılmalıdır.

Misal 1. Müəssisə 2019-cu ilin üçüncü kvartalında sadələşdirilmiş vergi üzrə vergi öhdəliyinin yaranması haqqında arayış təqdim etməlidir. Bu halda Arayışın «Sadələşdirilmiş vergi» sətirinin «3-cü rüb» xanasında «X» işarəsi qoyulmalıdır. Digər xanalarda «O» işarəsi qoyulur.

Bu arayış 2019-cu il oktyabrın 20-dən gec olmayaraq təqdim edilməlidir.

Misal 2. Müəssisə 2019-cu ilin avqust ayı üçün əlavə dəyər vergisi üzrə vergi öhdəliyinin yaranması haqqında arayış təqdim etməlidir. Bu halda Arayışın «Əlavə dəyər vergisi» sətirinin «avqust» xanasında «X» işarəsi qoyulmalıdır. Digər xanalarda «O» işarəsi qoyulur.

Bu arayış 2019-cu il sentyabrın 20-dən gec olmayaraq təqdim edilməlidir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin müvəqqəti dayandırılması

Vergi Məcəlləsinin 16.3-cü maddəsinə əsasən vergi ödəyicisi sahibkarlıq fəaliyyətini və ya digər vergi tutulan əməliyyatlarını müvəqqəti dayandırdıqda vergi orqanına «Vergi ödəyicisinin, onun filialının, nümayəndəliyinin və ya digər təsərrüfat subyektinin (obyektinin) fəaliyyətinin və digər vergi tutulan əməliyyatlarının dayandırılması haqqında» Arayış təqdim etməlidir. Bu arayış həmin fəaliyyətin və ya əməliyyatların dayandırılması günündən gec olmayaraq təqdim edilməlidir.

Vergi Məcəlləsinin 16.3-cü maddəsi bu arayışda sahibkarlıq fəaliyyətini və ya digər vergi tutulan əməliyyatlarını müvəqqəti dayandırılma müddətini göstərməyi tələb edir. Lakin təcrübədə bu müddəti əvvəlcədən dəqiq görmək çox çətindir. Bu halda fəaliyyətini müvəqqəti dayandıran vergi ödəyicilərinə tövsiyə olunur ki, arayışda maksimum uzun müddət göstərsinlər. Bu müddət bitənədək vergi ödəyicisi özünün fəaliyyətini bərpə edərsə, vergi ödəyicisi Vergi Məcəlləsində müəyyən edilmiş müddətlərdə hesabat təqdim edəcək və bununla da arayış öz qüvvəsini itirəcəkdir. Yox, əgər bu müddət başa çatdıqdan sonra vergi ödəyicisi sahibkarlıq fəaliyyətini bərpə etməsə, daha bir arayış təqdim etmək lazım gələcəkdir.

Fəaliyyətini müvəqqəti dayandırmış vergi ödəyicilərinin əmlakı və (və ya) torpağı olduqda əmlak və (və ya) torpaq vergisinin hesablatları Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən olunmuş qaydada və müddətlərdə vergi orqanına təqdim edilir.

Bu qaydalara riayət etmək olduqca vacibdir, çünki vergi hesabatını və ya Vergi Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş arayışı əsas olmadan müəyyən edilən müddətə təqdim etməyən vergi ödəyicisinə vergi orqanının rəhbirinin (onun müavininin) qərarına əsasən 40 manat məbləğində maliyyə sanksiyası tətbiq edilir.

Bundan başqa, yuxarıda göstərilən hallarda müvafiq arayışlar vergi orqanına təqdim edilməzsə, vergi orqanı Vergi Məcəlləsinin 67-ci maddəsinə əsas götürərək vergi ödəyicisinə əlaqəli məlumatlar əsasında vergi hesablaya bilər. Lakin bunu da yadda saxlayın ki, vergi orqanı əvvəlcə vergi ödəyicisinə xəbərdarlıq etməlidir. Əgər bu xəbərdarlıqdan sonra 5 gün ərzində vergi ödəyicisi müvafiq bəyannaməni və ya arayışı təqdim etməzsə, onda vergi orqanı həmin vergi ödəyicisinin vergisini (fəaliyyətinin olub-olmamasından asılı olmayaraq) əlaqəli məlumatlar əsasında hesablayır və ona bildiriş göndərir.

Vergi Məcəlləsinin 67.8-ci maddəsinə əsasən Vergi Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsinə uyğun olaraq sahibkarlıq fəaliyyəti, əmlakının, torpağının və vergi tutulan əməliyyatının olmaması barədə vergi orqanına arayış təqdim etmiş vergi ödəyicilərinə əlaqəli məlumatlar əsasında vergilər hesablanmır.

TƏMİNAT ÜZRƏ TƏMİR UÇOTUNUN VƏ VERGİTUTMANIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Mala zəmanət verilməsinin hüquqi əsasları

Müxtəlif alqı-satqı müqavilələrindən (topdansatış, pərakəndə satış, mal göndərilməsi və s.) irəli gələn və alıcı ilə satıcı arasındakı münasibətlərə şamil olunan mala zəmanət verilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Pərakəndə alqı-satqı zamanı mala zəmanət verilməsinin daha dəqiq (Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə nisbətən) mexanizmi "İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında" 19 sentyabr 1995-ci il tarixli, 1113 sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulmuşdur.

Qüvvədə olan mülki qanunvericilik mala zəmanət müddətinin müəyyən edilməsinin iki növünü fərqləndirir: qanundan irəli gələn və müqavilə ilə müəyyənləşdirilmis.

Əgər tərəflər arasında bağlanmış müqavilədə zəmanət şərtləri göstərilməmişsə, onda qanunla təsbit olunmuş zəmanət şərtləri tətbiq olunur. Onun mahiyyəti bundan ibarətdir ki, alqı-satqı müqaviləsində əşyanın keyfiyyəti haqqında şərtlər olmadıqda, satıcı alıcıya bu cür malın adətən istifadə edildiyi məqsədlərə yarayan əşya verməyə borcudur. Əgər müqavilə bağlanarkən alıcı əşyanı əldə etməsinin konkret məqsədləri barəsində satıcıya məlumat vermişdirsə, satıcı alıcıya həmin məqsədlər üçün istifadəyə yararlı əşya verməyə borcudur (Mülki Məcəllənin 581.1-ci maddəsi).

Mülki Məcəllənin 582.1-ci maddəsinə əsasən satıcının alıcıya verməli olduğu əşya alıcıya verildiyi məqamda bu Məcəllənin 581-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələblərə uyğun

gəlməlidir. bu şərtlə ki, alqı-satqı müqaviləsində əşyanın həmin tələblərə uyğunluğunu müəyyənləşdirməyin ayrı məqamı nəzərdə tutulmasın. Verilən əşya bu cür əşyaların adətən istifadə edildiyi məqsədlər üçün əlabatən müddət ərzində yararlı olmalıdır.

Satıcı satdığı mala müqavilədə zəmanət şərtləri nəzərdə tutmuşsa, həmin şərtlər əsas götürülür. Aydın ki, bu şərtlər qanunla nəzərdə tutulmuş şərtlərdən az ola bilməz. Mülki Məcəllənin 582.2-ci maddəsinə əsasən alqı-satqı müqaviləsində satıcının əşyanın keyfiyyəti üçün zəmanət verməsinin nəzərdə tutulduğu halda satıcı alıcıya bu Məcəllənin 581-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələblərə müqavilə ilə müəyyənləşdirilmiş vaxt (zəmanət müddəti) ərzində uyğun gələn əşya verməlidir.

Praktikada, bir... qayda olaraq, alıcılar tərəfindən zəmanət müddəti ərzində aşkar olunmuş çatışmazlıqların pulsuz olaraq düzəldilməsi (təmiri) qaydası geniş yayılmışdır.

İstehsalçı müəssisə tərəfindən həyata keçirilən zəmanətli təmir

Zəmanət müddəti ərzində malın pulsuz təmirinə çəkilmiş xərclər istehsalçı müəssisənin gəlirindən çıxılır, çünki bu xərc müəssisənin gəlir əldə edilməsi ilə bilavasitə əlaqədardır.

Zəmanətli təmirə çəkilən xərclərin uçotunu iki qaydada təşkil etmək olar:

1. Zəmanətli təmirə çəkilən faktiki xərcləri istehsal olunan məhsulun (işin, xidmətin) maya dəyərinə birbaşa aid etməklə.

2. Zəmanətli təmir üçün ehtiyat fondu yaratmaq yolu ilə.

Zəmanətli təmir üçün ehtiyat fondu yaradan müəssisələr özlərinin müəyyənləşdirdikləri normativ əsasında hər ay ehtiyat fonduna ayırmalar həyata keçirirlər. Bu ayırmaları müəyyənləşdirərkən satılan məhsulun satış qiyməti göstəricisindən, təcrübədə həmin malların təmirinə çəkilən xərclər barədə statistik məlumatlardan istifadə oluna bilər. Bu qaydada yaradılan ehtiyat fondu müəssisənin balansında ilin sonuna kimi uçota alınır. Hesabat ili başa çatdıqdan sonra ehtiyat fondunda istifadə olunmamış vəsait qalmışsa, həmin məbləğ hesabət ilinin mənfəətinə birləşdirilir.

Ehtiyat fondunda toplanmış vəsaitin uçotunu 335 «Digər ehtiyatlar» hesabında xüsusi olaraq açılan «Zəmanətli təmir üçün ehtiyat» subhesabında aparılmaq tövsiyə olunur. Əgər hər hansı bir hesabat dövründə zəmanətli təmirə faktiki çəkilən xərclər ehtiyat fondunda olan vəsaitdən artıq olarsa, artıq məbləğ birbaşa əsas fəaliyyət üzrə xərclərə (202 «İstehsalat məsrəfləri» hesabının debetinə) silinir.

Zəmanətli təmir üçün ehtiyat fondu yaratmayan müəssisələr zəmanətli təmir ilə bağlı bütün faktiki xərcləri birbaşa «İstehsalat məsrəfləri» hesabının debetində uçota alırlar.

İstehsalçı müəssisələrdə buraxılan məhsulun zəmanətli təmirinə çəkilən xərclərin uçotunu müxtəlif hallarda nəzərdən keçirək.

Misal 1.

İstehsal olunan məhsulun zəmanətli təmiri bilavasitə müəssisədə həyata keçirilir. Bu məqsədlər üçün müəssisə ehtiyat fondu yaratmır.

Bu halda zəmanətli təmirə faktiki xərclər bu xərclər çəkildikcə birbaşa istehsal olunan məhsulun maya dəyərinə silinir:

Mühasibat yazılışı		Əməliyyatın məzmunu
Debet	Kredit	
202	201 «Material ehtiyatları»	Məhsulun zəmanətli təmiri ilə bağlı faktiki xərclər uçota alınmışdır
«İstehsalat məsrəfləri»	533 «İşçi heyətinə qısamüddətli kreditör borcları»	
	522 «Sosial sığorta və təminat üzrə öhdəliklər» və s.	

Misal 2.

İstehsal olunan məhsulun zəmanətli təmiri bilavasitə müəssisədə həyata keçirilir. Uçot siyasətində bu məqsədlər üçün ehtiyat fondunun yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Hər ay ehtiyat fonduna 1.000 manat vəsait köçürülür.

Yanvar ayında 500 manatlıq zəmanətli təmir həyata keçirilmişdir. Fevral ayında isə müəssisənin zəmanətli təmir ilə bağlı xərcləri 2.000 manat, yəni həmin* dövrə ehtiyat fondunda olan vəsaitdən 500 manat artıq olmuşdur.

Bu halda zəmanətli təmirə çəkilən xərclərin uçotu aşağıdakı kimi aparılacaqdır:

Mühasibat yazılışı		Əməliyyatın məzmunu	Məbləğ (manat)
Debet	Kredit		
202 «İstehsalat məsrəfləri»	335 «Digər ehtiyatlar» ("Zəmanətli təmir üçün ehtiyat" subhesabı)	Yanvarda zəmanətli təmir üçün ehtiyat fonduna ayırma edilmişdir	1.000
335 «Digər ehtiyatlar» ("Zəmanətli təmir üçün ehtiyat" subhesabı)	201 «Material ehtiyatları» 533 «İşçi heyətinə qısamüddətli kreditör borcları» 522 «Sosial sığorta və təminat üzrə öhdəliklər» və s.	Yanvarda faktiki olaraq həyata keçirilmiş zəmanətli təmir xərcləri ehtiyat fondu hesabına silinir	500
202 «İstehsalat məsrəfləri»	335 «Digər ehtiyatlar» ("Zəmanətli təmir üçün ehtiyat" subhesabı)	Fevralda zəmanətli təmir üçün ehtiyat fonduna ayırma edilmişdir	1.000
335 «Digər ehtiyatlar» ("Zəmanətli təmir üçün ehtiyat" subhesabı)	201 «Material ehtiyatları» 533 «İşçi heyətinə qısamüddətli kreditör borcları» 522 «Sosial sığorta və təminat üzrə öhdəliklər» və s.	Fevralda faktiki olaraq həyata keçirilmiş zəmanətli təmir xərcləri ehtiyat fondu hesabına silinir (ehtiyat fondunda olan vəsait haddində)	1.500
202 «İstehsalat məsrəfləri»	201 «Material ehtiyatları» 533 «İşçi heyətinə qısamüddətli kreditör borcları» 522 «Sosial sığorta və təminat üzrə öhdəliklər» və s.	Ehtiyat fondu vəsaitindən artıq zəmanətli təmir xərcləri uçota alınır	500
202 «İstehsalat məsrəfləri»	335 «Digər ehtiyatlar» ("Zəmanətli təmir üçün ehtiyat" subhesabı)	Martda zəmanətli təmir üçün ehtiyat fonduna ayırma edilmişdir	1.000

Fərz edək ki, hesabat ilinin sonuna 335 «Digər ehtiyatlar» («Zəmanətli təmir üçün ehtiyat» subhesabı) hesabında zəmanətli təmir üçün 800 manat istifadə edilməmiş məbləğ qalmışdır. Bu məbləğ aşağıdakı yazılışla hesabat ilinin mənfətinə birləşdirilir:

Mühasibat yazılışı		Əməliyyatın məzmunu	Məbləğ (manat)
Debet	Kredit		
335 «Digər ehtiyatlar» («Zəmanətli təmir üçün ehtiyat» subhesabı)	341 «Hesabat dövründə xalis mənfəət (zərərlər)»	Ehtiyat fondunun istifadə olunmamış qalığı hesabat ilinin mənfətinə birləşdirilir	800

Misai 3. İstehsal olunan məhsuluzəmanətli təmirini həyata keçirmək üçün istehsalçı müəssisə ixtisaslaşmış təmir təşkilatı ilə müqavilə bağlamışdır. Müqavilənin şərtlərinə əsasən hər ayın başlanğıcında istehsalçı müəssisə ixtisaslaşmış təmir təşkilatına qabaqcadan razılaşdırılmış məbləğdə avans köçürür. Ay başa çatdıqdan sonra istehsalçı müəssisə ilə təmir təşkilatı ay ərzində yerinə yetirilmiş təmir işlərinin həcmi və dəyərini əks etdirən akt imzalayırlar.

Bu əməliyyat istehsalçı müəssisənin mühasibat uçotunda aşağıdakı yazılışlarla əks etdirilir:

Mühasibat yazılışı		Əməliyyatın məzmunu	Məbləğ (manat)
Debet	Kredit		
202 «İstehsalat məsrəfləri»	531 «Mal- satan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»	Təmir təşkilatı ilə yerinə yetirilən işlərin təhvil-qəbul aktı imzalanmışdır	1.000
241 «Əvaz-laşdırılan əlavə dəyər vergisi»	531 «Mal- satan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»		180
531 «Malsatan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»	223 «Bank hesablaşma hesabları»	Təmir təşkilatının hesabı ödənilmişdir (ƏDV-siz ödəniş məbləğinə)	1.000
531 «Malsatan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»	224 «Sair tələbli bank hesabları» (ƏDV sub-uçot hesabı)	ƏDV məbləğ özünlün ƏDV sub-uçot hesabından təmir təşkilatının ƏDV sub-uçot hesabına köçürülmüşdür	180

Satıcı (ticarət təşkilatı) tərəfindən həyata keçirilən zəmanətli təmir

Əgər mal ticarət təşkilatından alınmışsa zəmanət müddəti ərzində sıradan çıxmış məmulatın təmiri tələbi ona ünvanlanır.

Aşağıdakı misaldə ticarət təşkilatının öz gücü (ixtisaslaşmış təmir təşkilatı cəlb etmədən) ilə həyata keçirdiyi zəmanətli təmirin uçotu qaydası şərh olunur.

Misal 4.

Ticarət təşkilatı satdığı mal üçün zəmanət müddəti müəyyən etmişdir. Zəmanətli təmiri ticarət təşkilatı öz gücü ilə həyata keçirir.

Bu əməliyyat ticarət təşkilatının mühasibat uçotunda aşağıdakı yazılışlarla əks etdirilir:

Mühasibat yazılışı		Əməliyyatın məzmunu	Məbləğ (manat)
Debet	Kredit		
202 «İstehsalat məsrəfləri»	201 «Material ehtiyatları» 533 «İşçi heyətinə qısamüddətli kreditör borcları» 522 «Sosial sığorta və təminat üzrə öhdəliklər» və s.	Zəmanətli təmirə çəkilmiş xərclər uçota alınır	1.000
601 «Satış»	202 «İstehsalat məsrəfləri»	Ay başa çatdıqdan sonra zəmanətli təmirə çəkilmiş xərclər satışa silinir	1.000

İstehsalçı və ya ticarət təşkilatı ilə müqavilə əsasında zəmanətli təmiri həyata keçirən təmir təşkilatında uçot və vergitutma

Təcrübədə çox zaman istehsalçı müəssisələr və ticarət təşkilatları zəmanətli təmirin həyata keçirilməsi ilə bağlı öhdəliklərini ixtisaslaşmış təmir təşkilatlarına həvalə edirlər. Onların arasındakı münasibətlər xidmət göstərilməsi barədə müqavilə ilə tənzimlənir.

Zəmanətli təmir ilə bağlı əməliyyatların mühasibat uçotunda əks etdirilməsi qaydasını avtomobil təmiri müəssisəsinin təmsalında nəzərdən keçirək.

Belə zəmanətli təmirin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan ehtiyat hissələrini və materialları təmir müəssisə kəndən satın ala və yaxud istehsalçıdan əldə edə bilərlər.

Avtoşepvis materialları və ehtiyat hissələrini özü müstəqil olaraq satın alırsa, onların dəyəri təmir işlərinin dəyərinin tərkibinə daxil edilir və istehsalçı tərəfindən ödənilir.

Avtomobilin zəmanətli təmiri üzrə əməliyyatlar mühasibat uçotunda aşağıdakı yazılışlarla əks etdirilir:

Mühasibat yazılışı		Əməliyyatın məzmunu
Debet	Kredit	
201 «Material ehtiyatları»	531 «Malsatan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»	Avtomobillərin zəmanətli təmiri və onlara texniki xidmət üçün materiallar və ehtiyat hissələri alınmışdır
241 «Əvəzləşdirilən əlavə dəyər vergisi»		
531 «Malsatan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»	223 «Bank hesablaşma hesabları»	malsatanın hesabı ödənilmişdir
531 «Malsatan və podratçılara qısamüddətli kreditör borcları»	224 «Sair tələbli bank hesabları» (ƏDV sub-uçot hesabı)	ƏDV məbləği özünün ƏDV sub-uçot hesabından təmir təşkilatının ƏDV sub-uçot hesabına köçürülmüşdür
521 «Vergi öhdəlikləri» (ƏDV)	241 «Əvəzləşdirilən əlavə dəyər vergisi»	Malsatana ödənilmiş ƏDV büdcə ilə əvəzləşdirilir
202 «İstehsal xərcləri»	201 «Material ehtiyatları»	Zəmanətli təmir işlərinə sərf edilmiş materialların və ehtiyat hissələrinin dəyəri silinir
202 «İstehsal xərcləri»	533 «İşçi heyətinə qısamüddətli kreditör borcları» 522 «Sosial sığorta və təminat üzrə öhdəliklər» vəs.	Zəmanətli təmir üzrə digər xərclər uçota alınmışdır
601 «Satış»	202 «İstehsal xərcləri»	Zəmanətli təmir üzrə xərclər satışa silinir
211 «Alıcılar və sifarişçilərin qısamüddətli debitor borcları»	601 «Satış»	Sifarişçi ilə yerinə yetirilmiş zəmanətli təmir işlərinin həcmi barədə (ƏDV daxil olmaqla işlərin dəyəri) akt imzalanmışdır
601 «Satış»	521 «Vergi öhdəlikləri» (ƏDV)	Satışdan büdcəyə hesablanmış ƏDV məbləği əks etdirilir
223 «Bank hesablaşma hesabları»	211 «Alıcılar və sifarişçilərin qısamüddətli debitor borcları»	Sifarişçidən pul vəsaiti daxil olmuşdur (ƏDV daxil olmaqla)
224 «Sair tələbli bank hesabları» (ƏDV sub-uçot hesabı)		